

NEJA BLAJ HRIBAR¹
MIHAEL OJSTERŠEK²
ANDREJ PANČUR³
MOJCA ŠORN⁴

V PRVI SVETOVNI VOJNI PADLI IN UMRLI VOJAKI Z OZEMLJA SLOVENIJE

POVZETEK

Baza Vojaške žrtve 1. svetovne vojne na Slovenskem je nastala v času zaznamovanja stote obletnice prve svetovne vojne in je rezultat sodelovanja različnih ustanov in posameznikov. Gre za prvo elektronsko bazo vojaških žrtev v Sloveniji. Sestavljena je iz različnih lokalnih baz in prepisov različnih virov za celotno ozemlje Republike Slovenije. V prvem delu članka so opisani projekt, problematika pomanjkanja podatkov in način izdelovanja baze. V drugem delu članka sta razloženi metodologija in statistična analiza zbranih podatkov. Ta je primerjana z do zdaj znanimi številkami. Podatki so preverjeni, podana je orientacija stanja baze za uporabnike.

Ključne besede:

vojaške žrtve, baza žrtev, zbirka podatkov, statistična analiza, prva svetovna vojna

¹ Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana.

² Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana.

³ Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana.

⁴ Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana.

Uvod

Različni dogodki, ki so bili povezani z zaznamovanjem stote obletnice prve svetovne vojne, so v zadnjih letih še dodatno povečali zanimanje za zgodovinske vire in raziskave o prvi svetovni vojni (1914–1918). Nekateri uspešni projekti so potekali na mednarodni ravni, npr. Europeana Collections 1914–1918,⁵ 1914–1918-online⁶ in CENDARI,⁷ še več takih projektov je bilo na nacionalnih ravneh, tudi v Sloveniji.⁸ Večina teh projektov se posveča omogočanju dostopa do digitalizirane kulturne dediščine o prvi svetovni vojni, ki jo hranijo ustanove s področja varstva kulturne dediščine. Nekatere ustanove v tujini pa so objavile tudi baze podatkov o (padlih) vojakih prve svetovne vojne. (Clavert, 2018a in 2018b.)

S podobnim namenom, zaznamovati stoto obletnico prve svetovne vojne, promovirati vire in spodbuditi raziskovanje obdobja, je bil zasnovan tudi raziskovalni projekt *Zbiranje podatkov o vojaških žrtvah 1. svetovne vojne na Slovenskem*. Projekt se je začel spomladi 2015, ko je k sodelovanju pristopilo več ustanov in posameznikov iz celotne Slovenije: Arhiv Republike Slovenije, Dolenjski muzej Novo mesto, Gorenjski muzej Kranj, Inštitut za novejšo zgodovino, Mestni muzej Idrija, Muzej novejše zgodovine Slovenije, Muzej Velenje, Muzejsko društvo Vrhnika, Nadškofijski arhiv Ljubljana, dr. Renato Podbersič, Posavski muzej Brežice, Tolminski muzej, Ustanova »Fundacija poti miru v Posočju«, Vojaški muzej Slovenske vojske, Zgodovinski arhiv Ljubljana in ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa.

Cilj projekta je bil oblikovati proste in odprtodostopne zbirke podatkov, ki bodo javno dostopne na spletnem portalu Zgodovina Slovenije – SIstory (<http://zv1.sistory.si/>). Projekt je koordiniral Inštitut za novejšo zgodovino, ki ima dobro razvito raziskovalno skupino za digitalno humanistiko in je tudi nacionalna koordinacijska ustanova za *Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities* (DARIAH) v Sloveniji.

Redakcijska skupina projekta je določila enoten podatkovni model, na podlagi katerega je bila zgrajena relacijska baza podatkov MySQL. Ob javni predstavitvi projekta 13. novembra 2018 so bili v bazi podatki o 26.224 osebah. Digitalno bazo

⁵ <http://www.europeana-collections-1914-1918.eu/>.

⁶ <http://www.1914-1918-online.net/>.

⁷ www.cendari.eu.

⁸ <http://www.rtv slo.si/1sv>, <http://www.100letprve.si>.

žrtev prve svetovne vojne smo zasnovali s pomočjo klasičnih spletnih tehnologij: HTML5, CSS, PHP7 (Laravel framework) in JavaScript. Za iskanje po bazi uporabljamo Elasticsearch.⁹ Za tabelarni prikaz iskalnih rezultatov uporabljamo DataTables,¹⁰ ki omogoča nadaljnje filtriranje podatkov po izbranih stolpcih.

Različne statistike in popisi padlih

V prvi svetovni vojni naj bi bilo mobiliziranih okoli 70 milijonov vojakov. V Avstro-Ogrski jih je bilo okoli 7,800.000 oziroma 8 milijonov, s čimer je bila peta država glede na število mobilizirancev (Svoljšak, 1998, str. 226). Ocenjuje se, da je umrlo okoli 1,016.000 vojakov (12,7 odstotka vpoklicanih), 1,691.000 jih je bilo pogrešanih (21,1 odstotka vpoklicanih), v italijanskem ujetništvu jih je pristalo 437.000 in v ruskem 478.000 (Svoljšak, 2018, str. 239).

Točnih števil vojaških in civilnih žrtev v Avstro-Ogrski ne poznamo. Zaradi razpada skupne države evidenca po vojni ni bila narejena, države naslednice pa tudi niso sodelovale, da bi skupaj zbrale podatke (Schmied-Kowarzik, 2016). A že med vojno sta dve različni ustanovi zapisovali vojaške izgube. Liste izgub (*Verlustliste*) je izdajalo vojno ministrstvo (pozneje urad za vojno statistiko – *Kriegsstatistisches Büro*), hkrati je izgube zapisovalo tudi vrhovno armadno poveljstvo oziroma *k. u. k. Armeeoberkommando* – AOK. Ob koncu vojne sta prišla vsak do drugačnega števila žrtev. Septembra 1918 je AOK končalo štetje s 499.203 žrtvami, urad za vojno statistiko pa s 627.534. V obeh številkah je bilo vračunano tudi neznano število mrtvih med pogrešanimi (Schmied-Kowarzik, 2016).

Med vojno, predvsem pa po njej, so začeli nastajati tudi različni statistični izračuni padlih. Najbolj znane so tri statistike Wilhelma Winklerja, ki jih je izdelal leta 1919 za avstrijsko vojno ministrstvo, in obravnavajo padle glede na nacionalno, starostno in poklicno strukturo (Svoljšak, 2018, str. 239). Namen teh statistik ni bil izračun natančne številke padlih, temveč le analiza zbranih podatkov, ki je bila narejena po oceni, da je padlo 1,2 milijona vojakov. Na podlagi te ocene je Winkler izbral 120.000 padlih iz različnih časovnih obdobjev vojne in iz podatkov naredil statistične analize (Schmied-Kowarzik, 2016, in Svoldjšak, 2018, str. 239). Glede

⁹ <https://www.elastic.co/products/elasticsearch>.

¹⁰ DataTables: Table plug-in for jQuery, <https://datatables.net/>.

na njegovo metodologijo dela kot tudi namen izdelave statističnih izračunov¹¹ rezultatom ne moremo popolnoma zaupati (Svoljšak, 1998, str. 229).

Drugo približno oceno je podal dunajski statistik in vojaški zgodovinar Gaston Bodart, ki je med vojno delal na uradu za vojno statistiko. Leta 1921 je končal študijo (ki ni bila nikoli objavljena) in naštel 1,046.893 mrtvih vojakov, 332.950 naj bi jih bilo še vedno pogrešanih. Od tega je Bodart predvideval, da jih je polovica mrtvih, s čimer je prišel do številke 1,213.368, a v to ni vštél vojnih ujetnikov (Schmied-Kowarzik, 2016).

Edmund Glaise-Horstenau je vodil projekt pisanja uradne zgodovine Avstrije med prvo svetovno vojno – *Österreich-Ungarns letzter Krieg*. Izšla je v sedmih delih med letoma 1930 in 1938. Številke v knjigi se za malenkost razlikujejo od prejšnjih, število žrtev se tu ustavi pri 1,016.200, a ne vključuje pogrešanih (Schmied-Kowarzik, 2016).

Glede vojnih ujetnikov velja ocena, da jih je v ruskem ujetništvu umrlo okoli 385.000, v italijanskem 35.000, 30.000 v srbskem in 3000 v romunskem. (Schmied-Kowarzik, 2016).

Baza Vojaške žrtve 1. svetovne vojne na Slovenskem

Metodologija in priprava baze žrtev

Pred začetkom zbiranja podatkov smo partnerji projekta določili osnovne metodološke usmeritve. Baza obsega padle, pogrešane in umrle osebe, ki so izgubile življenje med služenjem v oboroženih silah in pomožnih vojaških formacijah, vključno s prostovoljci in vojnimi ujetniki. Vključeni so vojaki z območja današnje Republike Slovenije. Časovno obdobje podatkov v bazi je od 28. julija 1914 do 4. novembra 1918, toda z vključitvijo umrlih zaradi posledic vojne tudi po 4. novembru 1918.

¹¹ Z njimi je želel pokazati predvsem na velik krvni davek, ki ga je nemški narod plačal v vojni. Hkrati ni imel le statistično vprašljive metode, temveč je tudi upošteval le padle do konca leta 1917.

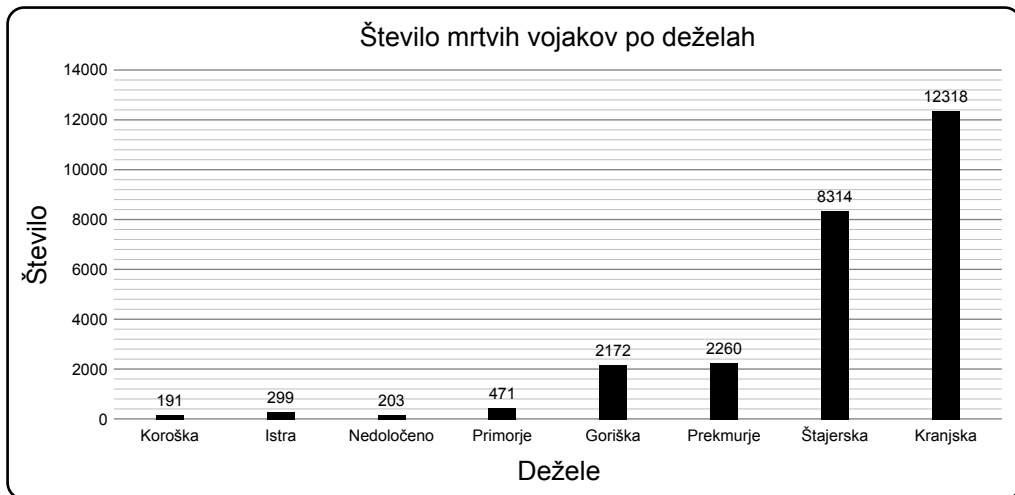
Namen je bil združiti in dopolniti že veljavne lokalne baze padlih in nekaj baz, ki so nastale na podlagi specifičnih virov. Ker s partnerji nismo pokrili celotnega ozemlja Republike Slovenije, smo za podlago vzeli še popise izgub (*Verlustliste*), različne časopisne vire itn. O žrtvah so se zbirali podatki: priimek, druga oblika priimka, ime, očetovo/materino ime, datum rojstva, kraj rojstva, rojstna župnija, kraj bivanja, občina/okraj bivanja, dežela, domovinska pravica, stan, poklic, otroci, datum vpoklica, datum smrti/pogrešanja, kraj smrti, vzrok smrti, kraj pokopa, čin, vojaška enota, oddelek in pododdelek ter drugo. Navedba vseh podatkov ni bila obvezna.

Zelo dobro so pokriti Kranjska (predvsem Gorenjska, Idrija, del Dolenjske in Ljubljana z okolico), del Goriške in Prekmurje. Slabša pokritost je za Spodnjo Štajersko (razen lokalnih baz za manjša območja) in slovensko Istro. Poleg tega baza zagotovo vsebuje tudi dvojnike, ki jih zaradi nekaterih pomanjkljivih podatkov ne moremo določiti.

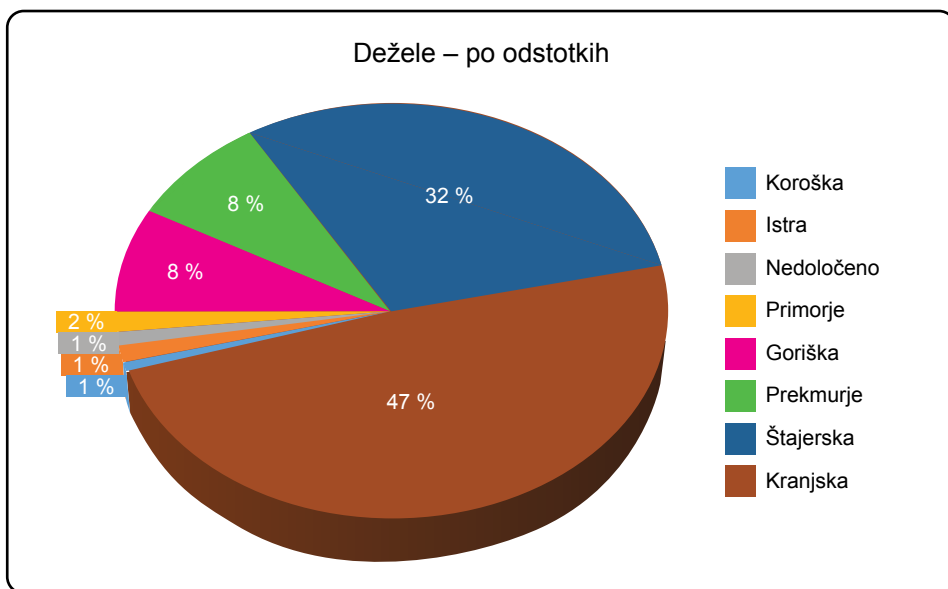
Če grobo primerjamo podatke, ki smo jih pridobili iz popisov izgub za območja, za katera imamo tudi podrobne in natančnejše lokalne baze, lahko ugotovimo, da sezname izgub pokrijejo dobro tretjino žrtev za določeno ozemlje. S takim pregledom deleža pokritosti območja z lokalnimi bazami in brez njih lahko ugotovimo, da ocena 40.000 padlih na Slovenskem, ki je že dlje časa prisotna v strokovni javnosti, kar upravičena. Izračunana je bila na podlagi Winklerjevih izračunov po deželah z dodanimi padlimi iz leta 1918. K približno 35.968 padlim vojakom se je dodalo dobrih 4000 žrtev (Svoljšak, 2018, str. 240).

Analiza podatkov o padlih vojakih

Analize temeljijo na bazi podatkov 8. novembra 2018, ko je bilo v bazi 26.228 žrtev. Ker baza ni popolna, so podatki lahko zavajajoči. Analiza kot taka ni bila narejena z namenom, da bi pokazala dokončno sliko, temveč zaradi preverbe veljavnih podatkov (primerjava z veljavnimi statistikami) in da se prihodnjim raziskovalcem da iztočnica, za kakšne analize se baza lahko uporabi. Poudariti je treba, da tudi statistike, ki so bile narejene po vojni, niso popolnoma ustrezne, saj so lahko sporne tako metodološko kot časovno.



Grafikon 1: Število žrtev glede na deželo

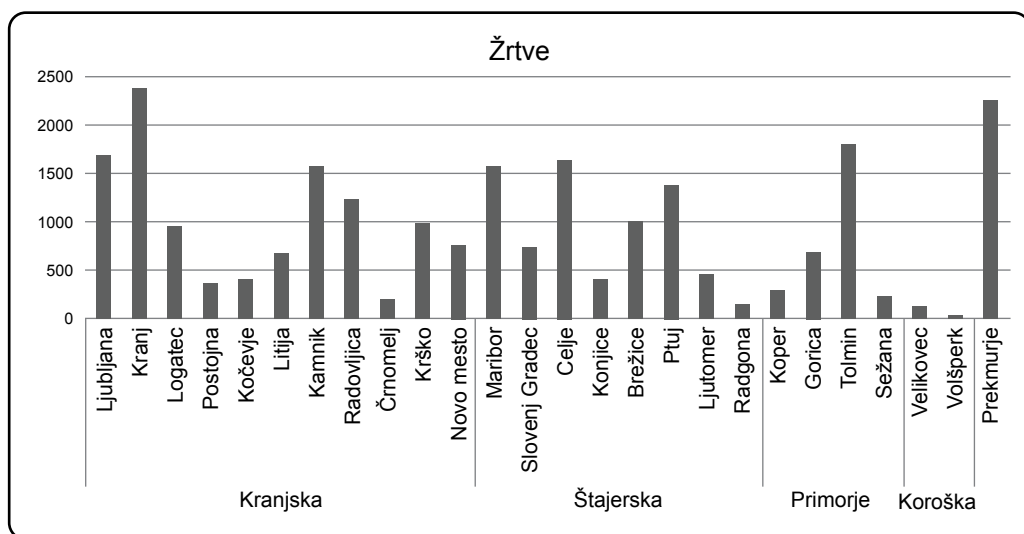


Grafikon 2: Število žrtev glede na deželo – odstotki

Prvi in drugi grafikon predstavljata žrtve glede na deželo bivanja (v številu in odstotkih). Glede na to, katere lokalne baze so bile pridobljene, številke ne presenečajo. Največ žrtev je bilo s Kranjskega, sledijo Štajersko, Goriško in Prekmurje. Ker pri nekaterih žrtvah ni bilo mogoče natančneje določiti kraja

bivanja, se v statistiki pojavljajo tako Goriško, Istra kot tudi Primorje, kot je bilo prepisano iz vira. 209 vojakom deželne pripadnosti ni bilo mogoče določiti.

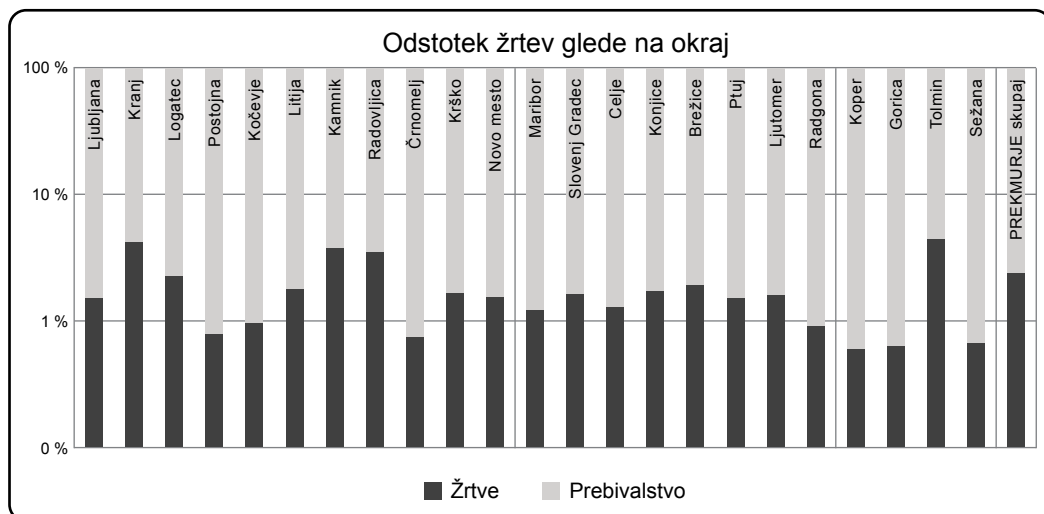
V primerjavi z Winklerjevo statistiko so vidna odstopanja predvsem pri Štajerskem. Ta je izračunal, da naj bi na slovenskem Štajerskem do konca leta 1917 padlo kar 17.514 vojakov, kar je največ za slovenske dežele. Sledi Kranjsko s 13.589 vojaki, avstrijsko primorje (slovenski deli Goriškega in Istre) 3543 (Rumpler, 2014, str. 167–168). Primerjava za Koroško in Prekmurje bi bila bolj tvegana, saj je bila Winklerjeva statistika narejena po okrajih, ti pa so danes razdeljeni med državami.



Grafikon 3: Žrtve po političnih okrajih

Tretji grafikon prikazuje žrtve glede na politični okraj. Analiza ne obsega 2362 žrtv, ki jim ni bilo mogoče določiti političnega okraja. Najmanj žrtv je na Koroškem za Velikovec in Volšperk, edina dva okraja, ki sta delno segala tudi v današnjo Slovenijo.

Za primerjavo: pri večini okrajev, za katere imamo narejene lokalne baze, številke presegajo Winklerjevo oceno (mogoči so seveda dvojniki). Za primer Radovljice imamo v bazi 1235 žrtv, medtem ko je Winkler ocenil, da jih je bilo do konca leta 1917 le 747 (Rumpler, 2014, str. 168). V primeru Slovenskih Konjic je stanje ravno nasprotno, po Winklerju jih je bilo 910 (Rumpler, 2014, str. 167), v bazi pa jih imamo le 392.



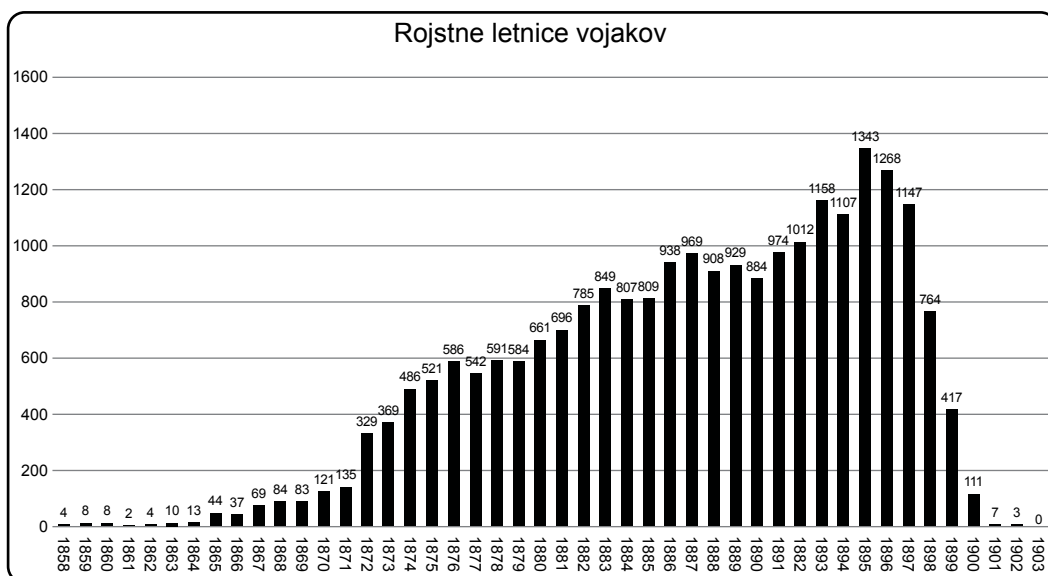
Grafikon 4: Delež žrtev glede na celotno prebivalstvo

Pokrajina	Kraj	Žrtve	Prebivalstvo	Odstotek
KRAJSKA	Ljubljana	1690	108702	1,55%
	Kranj	2371	53356	4,44%
	Logatec	956	41009	2,33%
	Postojna	355	43200	0,82%
	Kočevje	407	41708	0,96%
	Litija	670	36579	1,83%
	Kamnik	1567	39561	3,96%
	Radovljica	1235	34028	3,63%
	Črnomelj	194	24755	0,78%
	Krško	960	55640	1,73%
Novo mesto	761	47387	1,61%	
ŠTAJERSKA	Maribor	1556	122491	1,27%
	Slovenj Gradec	730	43420	1,68%
	Celje	1645	124293	1,32%
	Konjice	392	22137	1,77%
	Brežice	1005	50329	1,99%
	Ptuj	1369	86636	1,58%
	Ljutomer	459	27516	1,67%
	Radgona	149	15956	0,96%

Pokrajina	Kraj	Žrtve	Prebivalstvo	Odstotek
PRIMORJE	Koper	286	45567	0,63%
	Gorica	692	104856	0,66%
	Tolmin	1798	38239	4,68%
	Sežana	212	30461	0,70%
PREKMURJE		2260	90513	2,49%
KOROŠKA	Velikovec	125		
	Volšperk	22		

Tabela 1: Delež žrtev glede na celotno prebivalstvo

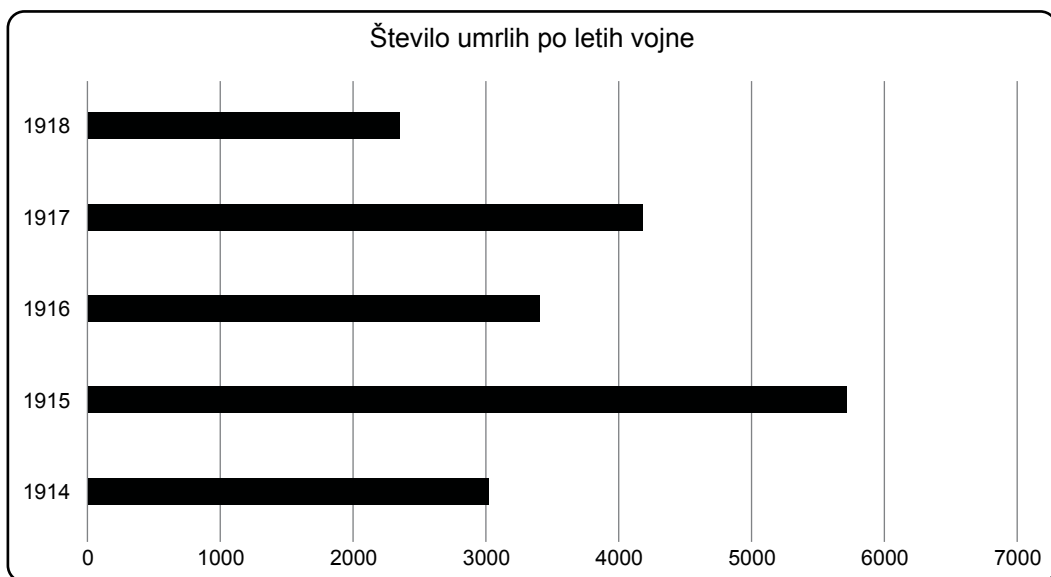
Če upoštevamo celotno prebivalstvo na območju današnje Slovenije po popisu iz leta 1910, pridemo do skoraj točno 2 odstotkov padlih oziroma 4,1 odstotka moške populacije. Z vidika političnih okrajev izstopajo Tolmin, Kranj, Kamnik in Radovljica, kar je med drugim posledica podrobnih lokalnih baz. Če upoštevamo, da je bil delež padlih vojakov v avstrijski polovici monarhije 2,84 odstotka in 3,14 odstotka v ogrski (Šövegeš Lipovšek, 2016, str. 6), lahko predpostavljamo, da so v bazi še vedno dvojniki, a hkrati, da je bila smrtnost v teh okrajih visoka.



Grafikon 5: Žrtve po letnici rojstva

Iz grafikona je vidno, da je bilo največ žrtev rojenih v letih 1895 in 1896. To se ujema s statističnimi podatki. Na začetku vojne je bilo največ mrtvih med letnikoma 1890 in 1892, kar se je med vojno prevesilo na letnike 1893–1895, leta 1917 (ko se je končala Winklerjeva statistika) pa se je letnica premikala še navzgor. Najbolj na udaru je bil tako letnik 1895. (Svoljšak, 2018, 241.)

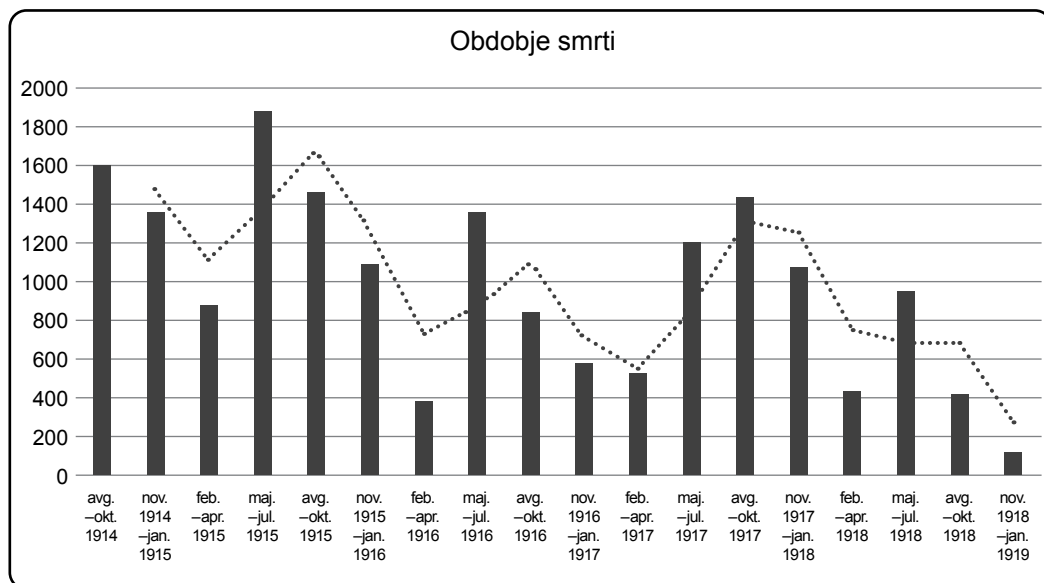
Najmlajši vojak v bazi naj bi bil rojen leta 1902, najstarejši 1858. Ker je bil letnik 1900 zadnji vpoklican v vojno, predvidevamo, da gre za napake. Lahko so se vključile civilne žrtve ali pa se je zapisala napačna letnica.



Grafikon 6: Leto smrti

Pri prikazu datumov smrti je bilo več dilem. Baza vsebuje 26.228 žrtev, a jih ima le 18.881 oziroma 72 odstotkov znan datum smrti. Od tega jih je 1205 takih, ki imajo za datum smrti le letnico. Zato je prvi grafikon namenjen prikazu glede na leto smrti. Največ jih je umrlo leta 1915, in sicer 5740. Naslednji grafikon (grafikon 7) prikazuje čas smrti bolj natančno, a je upoštevanih le 17.676 vojakov, ki imajo podrobneje določen datum. Zaradi različnosti in nenatančnosti podatkov smo se odločili za prikaz po treh mesecih. Največ jih je padlo v obdobju maj–julij 1915. Opazna nihanja navzgor (avgust–oktober 1914, maj–julij 1915, maj–julij 1916, avgust–oktober 1917, maj–julij 1918) se dokaj ujemajo s podatki Vrhovnega armadnega poveljstva. Tam so sicer žrtve razdeljene po mesecih, a jih je leta

1915 največ padlo julija, leta 1916 junija, 1917 maja (nato avgusta), leta 1918 pa junija. Opazna razlika je le v letu 1914, ko je po podatkih AOK vsak mesec padlo nadpovprečno več vojakov kot v naslednjih letih (Rumpler, 2014, str. 164–165), medtem ko v bazi leto 1914 ne izstopa po številu mrtvih.



Grafikon 7: Čas smrti po trimesečjih

Sklep

Baza *Vojaške žrtve 1. svetovne vojne na Slovenskem* je prvi poskus poimenskega popisa vseh vojaških žrtev v Sloveniji. Je rezultat sodelovanja različnih ustanov, kar je zelo pripomoglo k hitrejšemu in boljšemu končnemu izdelku. Pomanjkljivosti, ki se pojavljajo, so slabša navzočnost nekaterih regij, neenoten zapis nekaterih podatkov (vojaške enote, kraj smrti idr.) in dvojniki. V prihodnosti bomo na spletnem portalu Zgodovina Slovenije – SIstory objavili posamezne baze projektnih partnerjev in čim bolj poenotili podatke, da bodo primerni za nadaljnjo analizo. Trenutna je pokazala, kakšne so še pomanjkljivosti podatkov, kaj omogočajo in za kaj so podatki uporabni. Čeprav baza ni dokončana, je koristna tako za splošno javnost, ki jo zanimajo predniki in rodoslovje, kot strokovnjake za analize in nadaljnje raziskave.

Literatura in viri

Clavert, Frédéric, 2018a. Traces de mémoires collectives et bases de données de la Première Guerre mondiale. V *L'histoire contemporaine à l'ère numérique (blog)*. <https://histnum.hypotheses.org/2743>.

Clavert, Frédéric, 2018. WW1 (fallen) soldiers on-line: databases as traces of collective memories. V *Digital Humanities Benelux Conference*. International Institute for Social History, Amsterdam. http://2018.dhbenelux.org/wp-content/uploads/sites/8/2018/05/Clavert_FallenSoldiers_DHBenelux2018.pdf, 12. 1. 2018.

Schmied-Kowarzik, Anatol, 2018. War Losses (Austria-Hungary), V: U. Daniel, P. Gatrell, O. Janz, H. Jones, J. Keene, A. Kramer in B. Nasson, ur. *1914–1918-online. International Encyclopedia of the First World War*, Freie Universität Berlin, Berlin 2016-09-6. DOI: 10.15463/ie1418.10964., 28. 1. 2018.

Svoljšak, Petra, 1998. Poizkus ocene vojaških in civilnih izgub (žrtev) med 1. svetovno vojno. V S. Granda in B. Šatej, ur. *Množične smrti na Slovenskem: zbornik referatov*, 225–240.

Svoljšak, Petra, in Antoličič, Gregor, 2018. *Leta strahote: Slovenci in prva svetovna vojna*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Rumpler, Helmut in Schmied-Kowarzik, Anatol, 2014. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918: Die Habsburgermonarchie und der Erste Weltkrieg*, št. 11, 2. zvezek: Weltkriegsstatistik Österreich-Ungarn 1914–1918. Dunaj: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Šövegeš Lipovšek, Gordana, 2016. *Prišo je glás: Prekmurci v vojni 1914–1918. Padli in pogrešani*. Murska sobota: Pomurski muzej.

O avtorjih

Neja Blaj Hribar je na Inštitutu za novejšo zgodovino zaposlena od leta 2016 na programu Raziskovalna infrastruktura slovenskega zgodovinopisja in je zadolžena za obdelavo kvantitativnih podatkov. Kot koordinatorka je vodila projekt popisa vojaških žrtev prve svetovne vojne. Leta 2013 je diplomirala iz zgodovine in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Leta 2018 se je vpisala na doktorski študij zgodovine na isti fakulteti.

Mihael Ojsteršek je zaposlen na Inštitutu za novejšo zgodovino od leta 2017 na programu Raziskovalna infrastruktura slovenskega zgodovinopisja in je zadolžen za obdelavo kvalitativnih podatkov. Magistriral je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani leta 2017 z nalogo *Moderne teorije etnogeneze Slovanov*. Diplomiral je leta 2012 z nalogo *Zgodovina industrije na Celjskem med obema vojnama*.

Andrej Pančur je kot raziskovalec zaposlen na Inštitutu za novejšo zgodovino. Leta 2002 je doktoriral na Univerzi v Ljubljani z disertacijo *Monetarna politika v Habsburški monarhiji in Slovenci (1848–1914)*. Od leta 2011 deluje v infrastrukturnem programu Raziskovalna infrastruktura slovenskega zgodovinopisja, kjer je zadolžen za tehnološki razvoj, raziskovalne podatke, digitalne izdaje in prenos metodologij digitalne humanistike v slovensko raziskovalno okolje.

Mojca Šorn je na Inštitutu za novejšo zgodovino zaposlena kot znanstvena sodelavka. Je članica infrastrukturnega programa Raziskovalna infrastruktura slovenskega zgodovinopisja in urednica spletnega portala *Zgodovina Slovenije – SIstory*. Raziskovalno se ukvarja s preučevanjem slovenske socialne zgodovine v obdobju 1914–1945 in zgodovino parlamentarizma. Leta 2006 je doktorirala na Univerzi v Ljubljani z disertacijo *Življenje Ljubljančanov med nemško okupacijo*.